

Marija Oblak-Čarni

Arhivsko gradivo narodnoosvobodilnega boja 1941-1945 in njegova strokovna obdelava

Arhivsko gradivo narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem v času druge svetovne vojne ni pomembno le kot temeljni vir za zgodovinske raziskave, ampak je zanimivo tudi z arhivističnega vidika. O njegovem nastajanju, varovanju in zbiranju med vojno in neposredno po njej je poročal na prvem povojnem zborovanju slovenskih zgodovinarjev novembra 1946 dr. France Škerl,¹ o zavarovanju, zbiranju, vsebini in pomenu fondov iz obdobja NOB je na seminarju arhivistov novembra 1959 govoril Tone Ferenc,² o partizanskem dopisovanju, značilnostih gradiva in strokovni obdelavi pa na zborovanju slovenskih arhivistov oktobra 1963 Marija Oblak Čarni.³ Gradivo je zajeto v doslej izdanih vodnikih po arhivih Slovenije,⁴ objavljeni so tudi podrobnejši arhivistični prikazi nekaterih pomembnejših fondov.⁵ Precej dokumentov je že publiciranih.⁶

Arhivsko gradivo narodnoosvobodilnega boja je že med vojno in po njej sistematično zbiral Znanstveni inštitut pri Predsedstvu Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta skupaj s fondi okupatorskega, domobranskega in belogardističnega izvora. To gradivo iz let 1941-1945 je pri njem kot specialni arhiv tudi ostalo. Ko je bil Znanstveni inštitut oziroma Inštitut narodne osvoboditve - kakor se je po vojni imenoval - leta 1948 ukinjen, je arhiv prešel v novoustanovljeni Muzej narodne osvoboditve, od tam pa leta 1959 v Inštitut za zgodovino delavskega gibanja. Pomembne arhivalije iz tega časa je zbral tudi Centralni komitee KPS, ki je leta 1949 osnoval svoj Zgodovinski arhiv. Leta 1990 sta oba arhiva postala del Arhiva Republike Slovenije. Tako je tu zbrana sedaj večina gradiva, skupaj skoraj 200 tekočih metrov gradiva organov in organizacij ter vojaških enot narodnoosvobodilnega boja, ali okrog 650 fondov in zbirk. Nekaj gradiva imajo še slovenski pokrajinski muzeji in Vojnogodovinski inštitut v Beogradu.

¹ France Škerl: Poročilo o arhivskem gradivu za slovensko zgodovino v dobi narodnoosvobodilne borbe. Zgodovinski časopis, I, 1947, št. 1-4, str. 162-173.

² Tone Ferenc: Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja (predavanje na sestanku arhivarjev v Škofji Loki 16. novembra 1959). Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, I, 1960, št. 1, str. 329-349.

³ Arhiv Republike Slovenije (dalje ARS), fond Arhivsko društvo Slovenije, fasc. 6.

⁴ *Vodnik po arhivih Slovenije*. Ljubljana, Društvo arhivarjev Slovenije, 1965, str. 355-432 (gradivo, ki je bilo takrat v Zgodovinskem arhivu Centralnega komiteja KPS, tu ni zajeto); *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ, SR Slovenija*. Beograd, Savez arhivskih radnika Jugoslavije, 1984.

⁵ Marija Oblak-Čarni: Arhivsko gradivo za zgodovino Komunistične partije na Slovenskem. Arhivist, XXVII, 1977, št. 2, str. 84-88; ista: Organi ljudske oblasti na Slovenskem med leti 1941-1944 in njihovi arhivski fondovi. Arhivi, II, 1979, št. 1-2, str. 51-56; Jože Prinčič: Slovenski narodnoosvobodilni svet (1944-1946), organizacija, pristojnosti in arhivsko gradivo. Arhivi, III, 1980, št. 1-2, str. 8-10.

⁶ *Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov*, del VI, knjige 1-19 (dalje Zbornik dokumentov VI/1-19). Ljubljana 1952-1972; *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*, knjige 1-7. Ljubljana 1962-1989; *Jesen 1942, Korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča*. Ljubljana 1963; *Dokumenti o Varnostnoobveščevalni službi OF, Narodni zaščiti in pravosodju*, Ljubljana 1976; *Zbornik dokumentov in podatkov sanitetne službe v narodnoosvobodilni vojni na Slovenskem 1941-1945*, Knjige 1-4, priloge, Ljubljana 1982-1985; glej še M. Oblak-Čarni: Objavljanje virov iz obdobja narodnoosvobodilnega boja. Arhivist, Beograd, XXIV, 1974, št. 1, str. 36-42.

Arhivskemu gradivu narodnoosvobodilnega boja sta vojna in ilegala dali svoj pečat. V prvem letu vojne se ga je ohranilo zelo malo. Več ga je iz let 1942 in 1943, po kapitulaciji Italije pa se je zelo povečalo. Tedaj so nastala stalna večja ali manjša osvobojena in polosvobojena ozemlja in na njih so razmeroma varno delovali organi in organizacije narodnoosvobodilnega boja. To je z razvojem partizanske vojske od čet, bataljonov in brigad v divizije in korpuse zahtevalo najrazličnejše in trajno medsebojno povezovanje in dopisovanje. Tako je nastalo razmeroma bogato arhivsko gradivo. Arhivi pa so nastajali tako, da je vojaški ali civilni, politični ali oblastni organ spočetka shranjeval le došle dopise, saj so bili ti napisani z roko in kopij ni bilo. Kasneje so začeli hraniti tudi kopije poslanih dopisov, bodisi da so jih prepisovali z roko, ali pa so si že priskrbeli pisalne stroje in papir in delali kopije. Dopisovanje je bilo v začetku tako skromno, da so četni, bataljonski in odredni politični komisarji zlahka nosili pošto v svojih torbah. Več gradiva so imeli višji organi, pa tudi ti so svoje poslovanje razvili šele kasneje, v glavnem po kapitulaciji Italije. Zaradi varnosti pa so vsi dokumente po določenem času zaklonili, največkrat zakopali. Arhivi, ki so jih imeli pri sebi, niso bili obsežni, in potrebnega dokumenta ni bilo težko najti.

Ohranjeno gradivo, ukazi in razna navodila dokazujejo, da so si prizadevali za urejen in enoten način vodenja knjigovodstva in za pregleden način oblikovanja in registriranja dopisov. Skrbeli so za njihovo ohranitev. Značilna je bila tudi skrb za ohranitev starejših arhivov.⁷

Prvi znani dokument, ki govori o označevanju in registriranju spisov, o shranjevanju kopij odposlanih dopisov, o odlaganju in varnem shranjevanju arhivov, je dopis Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet štabu III. grupe odredov z dne 7. aprila 1942.⁸ V dokumentu, ki je napisan z roko in kjer se govori o vojaških zadevah, je na začetku naročilo, da bi bilo dobro, da v bodoče obeležujejo vso korespondenco z zaporedno številko in vsaj od važnejših pisem obdrže kopijo. Arhiv, ki se bo na ta način nabral, pa naj dobro shranijo na primernih mestih (zakopljejo). Dodali so še, da "ni treba posebej naglašati, kakšno dragocenost predstavlja ta arhiv, ki bo zvesta slika slavnih in junaških dni osvobodilne borbe slovenskega naroda."

Maja 1942 je nastalo obsežno osvobojeno ozemlje v osrednji Sloveniji, t.i. Ljubljanski pokrajini. Osvobodile in branile so ga enote tretje grupe odredov. Njihovo poveljstvo je bilo tedaj na Tisovcu na robu Suhe krajine, kamor se je sredi maja preselilo iz Ljubljane tudi vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja. Zaradi potrebe po nenehnem stiku se je dopisovanje med enotami na osvobojenem ozemlju tako razvilo, da je zahtevalo uvedbo vsaj najosnovnejših pravil. Poveljstvo III. grupe odredov je 30. maja 1942 izdalo posebno naredbo o administraciji.⁹ V njej je bilo rečeno, da je zaradi povezanosti med vse močnejšimi partizanskimi enotami potrebno enotno in vestno vodeno knjigovodstvo. To ima tudi "svoj zgo-

⁷ Primerjaj Arhiv Republike Slovenije, dislocirana enota II (dalje ARS II), arhiv NOB, fasc. 440, dopis Upravne komisije za osvobojeno slovensko ozemlje 20. 10. 1943 okrožnemu kulturnemu referentu v Velikih Laščah; fasc. 538, okrožnica Narodnoosvobodilnega sveta za Primorsko o zaščiti arhivov fašističnega obdobja 11. 10. 1943.

⁸ ARS II, arhiv NOB, fasc. 4/1; objavljen je v Zborniku dokumentov VI, 2, dok. 46, str. 111-116.

⁹ ARS II, arhiv NOB, fasc. 4/1; naredba št. 10, kopija brez podpisov. Objavljena je v Zborniku dokumentov VI, 2, dok. 119, str. 297-299.

dovinski pomen kot arhiv partizanskega pokreta". Naredba je dala osnovna navodila za partizansko administracijo, ki so v glavnem veljala ves čas narodno-osvobodilnega boja, zato jo podrobneje povzemam.

Vojaškim enotam so predpisali, da morajo v posebno mapo shranjevati vse naredbe in druga povelja nadrejenih enot. V svojih naredbah in dnevnikih poveljih naj se enote zgledujejo po obliki, ki jo uporablja poveljstvo grupe.

Vso pošto, ki jo prejemajo ali odpošiljajo, morajo odlagati v posebnem arhivu; posebej prejeta "inhibit" in posebej poslano "ekshibit". Vsak prejeti dopis morajo opremiti s tekočo številko in vpisati v "knjigo inhibita", ki ima naslednje rubrike: tekoča številka spisa, tekoča številka odpošiljatelja, datum dopisa, datum prejema, pošiljatelj, vsebina in opombe.

V posebni mapi naj odlagajo prepise (!) odposlanih dopisov, ki morajo biti opremljeni z glavo, tekočo številko, datumom in podpisom. Levo od naslova, pod glavo naj vpišejo predmet dopisa. Poslane dopise naj vpišejo v "ekshibitno knjigo" z naslednjimi rubrikami: tekoča številka dopisa, datum dopisa, kdaj je bil odposlan, naslovnik, vsebina in opombe.

Poleg prejete in poslane pošte naj enote vodijo še blagajniško knjigo, inventar, dnevnik, pregled številčnega stanja moštva v taborišču oziroma na položaju in izdajajo prepustnice ter razna navodila, potrdila in pisma. Tudi oblike teh dokumentov so predpisali in podali podrobna navodila za vodenje in vpisovanje podatkov.

Knjigovodstvo naj vodijo točno in vestno. Vodijo naj ga politični komisarji, ali pod njihovim nadzorstvom za to določeni funkcionarji. Nadrejeni forumi naj arhiv od časa do časa pregledajo. Dokumente, ki niso več aktualni, naj odberejo in spravijo na varno mesto, o katerem so obveščeni trije zanesljivi funkcionarji ali partizani. Knjigovodstvo oziroma arhiv pod nobenim pogojem ne sme pasti sovražniku v roke. Za to osebno odgovarjajo politkomisarji in komandanti. V primeru, da je tovariš, ki nosi arhiv, v nevarnosti, je treba storiti vse, da se reši, če pa pade, da se reši arhiv.

Z gornjo naredbo so predpisali načine vodenja administracije, ki so jih v praksi že uporabljali.¹⁰ Štab grupe je nadzoroval ureditev in zahteval, da navodila dosledno upoštevajo.¹¹ Dokumenti, ki so jih vojaške enote pošiljale, so imeli predpisano obliko. Ohranjeni delovodniki in načrti za odlaganje spisov kažejo, da so v resnici bili ponekod še bolj natančni. V prejeti in poslani pošti so npr. predvideli posebno mapo za "naredbe in pisma", zlaganje prejetih in poslanih dopisov po korespondentih, pri odposlanih dopisih so označevali zvezo z inhibitom ipd.¹² Tako urejeno dopisovanje pa je že poleti 1942 prekinila italijanska ofenziva. Konec je bilo osvobojenega ozemlja in dokumente je bilo treba skriti. V ofenzivi je bil uničen marsikateri arhiv, nekaj ga je celo padlo sovražniku v roke.

Civilni organi so imeli v tem času manj urejeno administracijo, kolikor lahko sklepamo po redkih ohranjenih fondih, ki segajo v leto 1942. Urejati so jo začeli v letu 1943, zlasti po kapitulaciji Italije. Sklenjena registratura Izvršnega odbora

¹⁰ AR SII, arhiv NOB, fasc. 5/III. Na ta način je vodil dopisovanje 3. bataljon Miloša Zidanška. Ohranjen je njegov delovodnik od 27. 4. do 15. 7. 1942.

¹¹ ARS II, arhiv NOB, fasc. 4/I, primerjaj dopis štaba 3. grupe štabu Dolenjskega odreda 13. 6. 1942.

¹² Prim. ARS II, arhiv NOB, fasc. 5/II, arhiv 1. bataljona Kočevskega odreda.

Osvobodilne fronte¹³ se n.pr. začelja aprila 1943, ko je vodstvo prišlo iz Polhograjskih Dolomitov v Kočevski Rog, medtem ko je bil arhiv iz leta 1942 v italijanski ofezivi v Kočevskem Rogu uničen. Delovodniki niso ohranjeni. Dopisi pa so oštevilčeni, posebej prejeti in posebej poslani. Jeseni 1944 so začeli z združevanjem prejetih in poslanih dopisov. Poslane okrožnice in odloki so odloženi in številčeni posebej.

Enako je imel urejeno administracijo Slovenski narodnoosvobodilni svet (SNOS).¹⁴ Tu so pri gradivu ohranjeni tudi delovodniki. Vanje so do 17. septembra 1944 vpisovali prejete in poslane dopise ločeno, od tega datuma dalje pa so pod isto številko evidentirali prejeti dopis in odgovor nanj. Okrožnice Predsedstva SNOS so vpisovali posebej, svoj vpisnik so imeli tudi za resolucije. Odseki in oddelki so vodili administracijo samostojno. Avgusta 1944 so uvedli štampljke, ki so imele značilne črke za posamezne oddelke, na desni pa prostor za datum in delovodniško številko (črka E Odsek za prosveto, F za finance, G za gospodarstvo, J za zdravstvo itd.). S štampljkami so označevali prejete dopise. Na oddano pošto pa so jo vtisnili na kuverte, da so pošiljke prek kurirskih TV postaj lažje nadzorovali.

Upravna komisija za osvobojeno slovensko ozemlje in njeni odseki so kratek čas delovanja v jeseni 1943 vodili evidence spisov na enotnih obrazcih, ločeno za prejete (z rubrikami: datum prejema, opravilna številka, odpošiljatelj, vsebina, opomba) in ločeno za poslane dopise (datum dopisa, opravilna številka, naslovljenec, vsebina, opomba).¹⁵

Pokrajinski odbor OF za Primorsko je uvedel vpisovanje v delovodnike leta 1944, ločeno za prejete in poslane dopise. Od avgusta 1944 pa so delili dopise najprej po korespondentih (npr. IOOF, SNOS, Narodna zaščita, Denarni zavod), jih zlagali po mapah in jih v vsaki mapi posebej številčili in vpisovali prišle dopise ločeno od odposlanih.

Podobno je vodilo administracijo Glavno poveljstvo oziroma Glavni štab. Tudi tu so delili pošto na prejeto in poslano. Po avgustu 1943 so poleg centralnega uvedli še delovodnike po oddelkih in sekcijah in posebne oznake za njihovo pošto (o - operacijski, k - kadrovski, obv. - obveščevalni itd.). Konec leta 1944 so začeli vpisovati in odlagati prejete dopise skupaj z odgovori. Glavni štab in oddelki so vodili še razne druge vpisne knjige, npr. knjigo depeš, knjigo dežurstva ipd.¹⁶

Podobnih predpisov o načinu dopisovanja in vodenja knjig, kot je bila uredba iz maja 1942, za kasnejši čas v arhivu ni najti. Posamezna opozorila, kot npr. "enote NOV in POS (naj) v vseh svojih aktih pod naslovom enote označijo kratko predmet dopisa",¹⁷ ali "naj se institucije in odbori omejujejo na nujne in važne stvari in da v jasnem slogu in na kratko povedo vse bistvene stvari"¹⁸ dajejo vtis, da je bilo dopisovanje utečeno in gre le za nadzor in pripombe. Gotovo je v zadnjem obdobju vojne vplivalo na urejanje dopisovanja pri vodstvu NOB, da je delovalo

¹³ Marija Oblak-Čarni: Organi ljudske oblasti na Slovenskem med leti 1941-1944 in njihovi arhivski fondi. Arhivi, II, 1979, št. 1-2, str. 51-56.

¹⁴ Glej op. 5; J. Prinčič, n. d.

¹⁵ ARS II, arhiv NOB, fasc. 439 /II.

¹⁶ ARS II, arhiv NOB, fasc. 34/V.

¹⁷ ARS II, arhiv NOB, fasc. 11/1, odredba GŠ NOV in POS o označbi vsebine na dopisih, 16. 10. 1944.

¹⁸ ARS II, arhiv NOB, fasc. 462; okrožnica Predsedstva SNOS 13/44-O 27. 10. 1944.

na osvobojenem ozemlju Bele krajine, kar je omogočalo dokaj normalno, kontinuirano delo. Na splošno urejenost arhivov tudi pri nižjih oblastnih in političnih organizacijah in organih pa je vplivalo šolanje odbornikov. Oddelek za kadre pri Odseku za izgradnjo narodne oblasti je imel med drugim tudi nalogo vzgajati kadre za krajevne organe narodne oblasti. V ta namen so leta 1944 ustanovili posebno šolo. Absolventi te šole so vodili tečaje na terenu, kjer so udeležence učili osnovnih pravil urejenega poslovanja pisarn in administracije.¹⁹

Poleg pogostih opozoril, naj skrbno in varno shranjujejo arhive, ki bodo pomembni za zgodovino, pa so značilna prav tako pogosta naročila, naj pazijo na zapiske z imeni in akte, ki bi kogarkoli od civilnega prebivalstva spravljali v nevarnost,²⁰ zato naj na 14 dni zakopljejo vse tiste dopise, ki niso več aktualni. Dr. Škerl, ki je bil sam partizan in že leta 1945 v Znanstvenem inštitutu zbiral arhive, je zapisal, da so iz te skrbi nastali posebni "bunkerčki" v večji ali manjši razdalji od stalnega bivališča določenega civilnega ali vojaškega organa.²¹ Bili so tako skriti - "zakonspirirani", da jih ni mogel najti nihče, ki zanje ni točno vedel. Mnogo jih niso odkrili, ker jih ni bilo moč najti zaradi spremenjene okolice, ali pa so padli vsi, ki so zanje vedeli.

Januarja 1945 je Predsedstvo SNOS na predlog Znanstvenega inštituta izdalo Odlok o zaščiti knjižnic, arhivov, umetniških in kulturnih spomenikov, znanstvenih in umetniških zbirk in prirodnih znamenitosti.²² Ta odlok je bil pomemben tudi v zvezi z dokumenti narodnoosvobodilnega boja, ker je dal pravno osnovo, da je bilo mogoče zaščititi publikacije, arhive in druge predmete dokumentarnega značaja, ki so nastali bodisi v gibanju samem, ali pa so izhajali od okupatorjev ali bele garde in domobranstva. V Znanstvenem inštitutu je bilo več sestankov, kjer so se dogovarjali o zaščitnih ukrepih zlasti v zadnjih dneh vojne. Predvideli so, da bo za tako gradivo pri vojski skrbel major Janez Kramar, referent pri Znanstvenem inštitutu pa bo dr. France Škerl.²³ Na enem takih sestankov²⁴ so dali pobudo, da je Osrednja pisarna odsekov pri Predsedstvu SNOS dne 12. marca 1945 poslala okrožnico vsem odsekom,²⁵ da naj pazijo na arhivski material. Arhiv, ki ga več ne rabijo, naj oddajo Osrednji pisarni, da ga bo oddala Znanstvenemu inštitutu v trajen ali začasen depozit. Skupno okrožnico s podobno vsebino sta poslala vsem pokrajinskim in okrožnim narodnoosvobodilnim odborom in odborom OF ter načelstvom Narodne zaščite še Odsek za notranje zadeve in Odsek za prosveto pri Predsedstvu SNOS.

Po osvoboditvi je Znanstveni inštitut zbiral predvsem gradivo političnih in oblastnih organov, gradivo vojaškega izvora pa Zgodovinski oddelek Glavnega štaba in pozneje štaba IV. armade. Tudi to gradivo so z odlokom Generalštaba Jugoslovanske armade dne 7. avgusta 1945 izročili Znanstvenemu inštitutu, ki je

¹⁹ ARS II, arhiv NOB, fasc. 463.

²⁰ ARS II, arhiv NOB, fasc 439/II; nedatirana okrožnica Upravne komisije za osvobojeno slovensko ozemlje.

²¹ Glej op. 1; ARS, Dr. F. Škerl, osebni fond, šk. 58, zvezka "Zgodovinsko društvo Slovenije" I, II.

²² Slovenski poročevalec 27. 1. 1945. Primerjaj ARS II, arhiv NOB, fasc. 34/III, okrožnica Glavnega štaba JA za Slovenijo, Organizacijski oddelek, št. 346 in 347, s katero je bil ta odlok razposlan vojaškim enotam.

²³ ARS II, arhiv NOB, fasc 499/II, zapisnik sestanka (nepopoln, b.d.).

²⁴ ARS II, arhiv NOB, fasc. 499/1, zapisnik sestanka 10. 3. 1945.

²⁵ ARS II, arhiv NOB, fasc. 462/II.

nadaljeval z zbiranjem vsega gradiva iz časa narodnoosvobodilnega boja.²⁶ Po osvoboditvi so člani Znanstvenega inštituta prepotovali vse ozemlje Slovenije in iskali skrivališča dokumentov in poizvedovali pri ljudeh, ki bi kaj vedeli o njih. Želeli so zbrati čimveč, preden bi bilo uničeno.

Sledilo je urejanje arhivskega gradiva. Pred člani Znanstvenega inštituta je bila zapletena naloga, kako rekonstruirati fonde pri raznolikem, razdrobljenem in večkrat popolnoma razsutem gradivu. Dr. Škerl, ki je urejevalna dela vodil, je zapisal, da jih je vodilo naslednje načelo: "Kolikor je gradivo že bilo urejeno po nekem redu, naj bi ta tudi ostal, odpravile naj bi se le napake morebitne zamenjave iz ene skupine v drugo in dosledneje izpeljal kronološki red, če ne gre za stvari, ki po vsebini spadajo skupaj. (...) Razsuti akti naj bi se uredili po naslovih, ki so akte izdali. V tem redu bi bilo pa brezpogojno treba vse akte urediti strogo po kronološkem redu. Izjeme bi mogla dovoliti le večja praktična uporabljivost."²⁷

Sistem je bil v skladu z načelom provenience, temeljnim načelom v arhivistiki. Dokumenti v fondu so praviloma ostali skupaj. Delno odstopanje od tega načela pa je pomenilo le zlaganje razsutih aktov po naslovih pošiljatelja, kar je imelo za posledico, da so navidezno oblikovali fonde organov višjih stopenj, ki jih pri nas nikoli ni bilo. To je bilo zlasti vidno v arhivu nemškega okupatorja. Drugod napake niso bile tako očitne. Povečini so bile pa kasneje odpravljene, saj je bilo s podrobnejšim pregledom oznak na dokumentih in vsebine ponavadi možno ugotoviti prejemnika. Fonde so zložili po organizacijski strukturi. Najprej si sledijo vojaški od Glavnega poveljstva do nižjih vojaških enot in organizacij. Nato pa civilni od IOOF in SNOS do pokrajinskih in okrožnih odborov in drugih organizacij in komisij. Na ta način je nastala pregledna, a zaradi zaporednega številčenja fasciklov, toga struktura arhiva. Pri kasnejših pridobitvah manjšega obsega so si pomagali z dodajanjem malih črk k številkam fasciklov. Obsežnejši, kasneje pridobljeni fondi pa so bili posebej oštevilčeni.

Koliko je bilo upoštevano načelo prvotne ureditve fondov? Če je bilo gradivo urejeno in je bila prvotna ureditev ohranjena v celem fondu ali pretežnem delu fonda, kot so npr. fondi SNOS in njegovih odsekov, je ta tudi v arhivu ostala. Fonde, kjer zaradi premikov ter skrivanja dokumentov, ni bilo kontinuitete v gradivu, so zaradi poenotenja ureditve uredili po shemi. Ta upošteva elemente izvirnega odlaganja spisov, ki jih je uvedla že uredba leta 1942. Dokumenti so v okviru fonda razdeljeni po letih, nato se razvrste po organizacijski strukturi in po kategorijah dokumentov, ki si sledijo v naslednjih skupinah: 1. dokumenti direktivnega značaja (odloki, ukazi, okrožnice), 2. zapisniki, 3. dopisi, 4. gradivo, ki ga ne moremo razporediti v prve tri skupine in se navadno ni vpisovalo v delovodnike, kot so sezname, razni vpisniki, prepustnice, dovolilnice, finančne evidence, dnevnik ipd., ter priključeno gradivo, npr. referati, študijsko gradivo, literarni sestavki. Delitev po organizacijski strukturi je prišla v poštev pri obsežnejših fondih organizacijsko razvejanih tvorcev. Pri ostalih je bila izpeljana le ureditev po kategorijah. Znotraj kategorij je gradivo urejeno po korespondentih, redkeje po snovi. Pri obsežnejših kategorijah še po organizacijski strukturi korespondentov ali po abe-

²⁶ Glej op. 1. Gradivo iz obdobja NOB (vojaške fonde) je kasneje zahteval Arhiv oboroženih sil v Beogradu. Vprašanje je bilo rešeno leta 1986 z Zakonom o arhivskem gradivu Federacije (Uradni list SFRJ 11/1986). Gradivo je ostalo v Sloveniji.

²⁷ F. Škerl. n. d., str. 173.

cedi in nato po kronologiji. Ohranjena je delitev na došlo in odposlano pošto. Fondi ali deli fondov, kjer so bili prejeti in poslani dopisi odloženi skupaj, pa so tudi v arhivu ostali tako urejeni.

Delovodniki, tudi če so ohranjeni, niso tako popolni, da bi jih mogli uporabiti kot informacijske pripomočke. Dosti gradiva pa je prispelo mimo delovodnikov. Potrebni so zato zelo podrobni popisi. Izdelani so inventarni sezname na enotnih obrazcih z naslednjimi podatki: tehnična enota (fascikel, mapa, ovoj), mejna datuma, vsebina (naslov fonda, skupine, podskupine, vrsta gradiva) in število listov. Gradivo pa je dokaj nepregledno zaradi drobnih fondov in zelo heterogenih arhivalij. V petdesetih letih, ko so v Vojaškozgodovinskem inštitutu v Beogradu, ki hrani tudi gradivo NOB, uredili dokumente NOB po avtorjih oziroma pošiljateljnih, so nekateri uporabniki tega gradiva želeli, da tudi pri nas spremenimo način ureditve. Arhivisti, ki so delali na gradivu NOB, so vztrajali, da je treba pri njegovi obdelavi uporabiti uveljavljena strokovna načela. Poskus v Vojaškozgodovinskem inštitutu se ni obnesel in so gradivo kasneje preuredili po provenienci. Z računalniško obdelavo je popisovanje možno poenostaviti in iskanje dokumentov oziroma podatkov olajšati.²⁸

Marija Oblak-Čarni

ARCHIVMATERIAL DES VOLKSBEFREIUNGSKAMPFES ZWISCHEN 1941-1945 UND DESSEN
FACHLICHE VERARBEITUNG

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das Staatsarchiv Sloweniens verwahrt etwa 200 Laufmeter des Archivmaterials oder über 650 Bestände und Sammlungen verschiedener Organe und Organisationen, sowie Truppeneinheiten des Volksbefreiungskampfes in Slowenien während des zweiten Weltkrieges. Das Material ist nach dem Provenienzprinzip geordnet, innerhalb der Bestände aber nach dem Ordnungsschema. Diese beruht auf Elementen der Partisanenkorrespondenz, die schon früh gestaltet und mit einer Verordnung aus Mai 1942 vorgeschrieben wurde. Die empfangenen Zuschriften wurden in der Regel von den gesendeten getrennt. In den Kriegsverhältnissen wendete man nämlich diese einfachste Form der Dokumentenablage an. Sie wurde mit der oben genannten Verordnung vorgeschrieben und allgemein angewendet bis Herbst 1944. Die Verhältnisse auf dem befreiten Gebiet erlaubten es dann ein besseres System der Korrespondenz anzuwenden, vor allem aber einen besseren Überblick über das abgelegte Archiv. Der Exekutivausschuß der Befreiungsfront, Der slowenische Volksbefreiungsrat und einige andere damals dort tätigen Organe und Organisationen konnten deshalb die empfangenen und die abgesandten Schreiben nach dem inhaltlichen Prinzip zusammenfassen (ablegen). Diese Besonderheiten sind im Archiv erhalten geblieben.

²⁸ Primerjaj osnutke vodnika po Arhivu Republike Slovenije, ki je v pripravi.

